

TEXTILNÍ SBÍRKA SLOVÁCKÉHO MUZEA – PÉČE A VYUŽITÍ

Marta Kondrová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

O historickém vývoji a vytváření textilní sbírky Slováckého muzea v Uherském Hradišti jsme již pojednali. V závěrečné části studie se budeme věnovat péči o textilie, vědeckému zpracování a využití textilní kolekce pro výstavní účely i rekonstrukci lidového oděvu na Slovácku.

V minulých ročnících sborníku Slovácko jsme pojednali o počátcích, formování a obsahu široké kolekce textilu ve fondech Slováckého muzea v Uherském Hradišti.¹ Dnes otevíráme poslední část celé studie, která si klade za cíl komplexně zhodnotit minulou i současnou akviziční politiku, obsah sbírky z hlediska jejího významu pro dokumentaci vývoje lidového oděvu na Slovácku i její využití k vědeckému zpracování, výstavním účelům a zpřístupnění široké veřejnosti. Závěrečná stať nastíní počátky a vývoj restaurování, konzervování a hledání vhodného uložení pro textilie a pokusí se zhodnotit míru využití jejího obsahu ve výstavách, vědeckých publikacích i při rekonstrukcích lidového oděvu.

PÉČE O SBÍRKU

Uložení

Problematika uložení muzejních sbírek úzce souvisí s prostorami, kterými mohlo Slovácké muzeum disponovat. První sbírky byly instalovány v budově bývalé jezuitské koleje na Masarykově náměstí, přičemž instalace v uzavřených vitrínách byla současně také jejich uložení. V souvislosti s uzavřením muzea po 1. světové válce byly sbírkové předměty zabaleny do beden, a část, kterou muzeu zapůjčil František Kretz uložena v jeho bytě v Královské (dnes Nádražní) ulici.² Nově získané i starší textilie byly znovu vystaveny při druhém otevření muzea v roce 1931 již v budově někdejší stělnice ve Smetanových sadech.

V roce 1934 se sice započalo s prvními soupisy textilu,³ avšak uložení sbírkových předmětů, tedy také textilií, bylo do jisté míry uspokojivě řešeno až v roce 1942, kdy bylo dostaveno nové křídlo budovy a národopisným sbírkám bylo vyhrazeno první poschodí; zde byly instalovány do prosklených skříní a vitrín. Vzhledem k válečnému událostem musely být koncem roku 1944 sbírky zabaleny a krátkou dobu byly umístěny v lapidáriu kláštera na Velehradě i na hradě Buchlově. Během roku 1946 pak bylo uložení a instalace národopisných sbírek uvedeno do původního stavu.

Na přelomu 50.–60. let 20. století se ukázalo potřebným zpracovat a vhodně uložit rozsáhlou sbírku ústřížkové výšivky, která byla do té doby uskládána ve vitrínách a krabicích s krojovými součástkami i kompletními kroji. Jednotlivé výšivky z košil a rukávců byly našity na velké tvrdé papírové archy, které dnes tvoří soubor D. Ostatní ústřížková výšivka, obsažená jako fragmenty krojových součástek a obřadních textilií, byla našita na tvrdé kartony, které byly uloženy do malých černých krabic jako do lístkovnic. Prakticky až do roku 1959 neexistoval depozitář pro ukládání textilu, takže každá instalace či vystavení byly současně také uložení.⁴

Na přelomu 60.–70. let 20. století bylo navrženo schéma uložení a vypracován architektonický projekt depozitářů. Konečné uložení národopisných sbírek proběhlo během roku 1973.⁵ Textilní depozitář byl zřízen v přízemí hlavní budovy ve Smetanových sadech, kde byly stavební úpravou zajištěny vyhovující prostory s dobrým teplotním a vlhkostním klimatem. Teplota a vlhkost je v prostorách depozitáře pravidelně monitorována a jejich nežádoucí výkyvy eliminovány. Spolu s pracovníci národopisného oddělení provedla konzervátorka textilu Doubravka Šotolová zásadní uspořádání textilního fondu, který byl podle systematiky rozdělen do řad označených písmeny A–Y, A – výšivka na oděvu a obřadních i bytových textiliích, B – kordulky, C – sukně atd. Detailně byl obsah celého fondu

textilu rozebrán v předchozí části celé studie.⁶ Toto uspořádání, které zároveň odpovídá uložení sbírkového fondu se velmi osvědčilo a používá se dodnes.

V devadesátých letech 20. století byly do depozitáře textilu pořízeny nové skříně, jednak s velkými zásuvkami, kam byly z nevyhovujících krabic přesunuty krojové komplety a byl přeložen také celý soubor A, původně umístěný v malých černých krabicích. Výšivkový materiál byl přešit na kartony větších rozměrů a uložen do velkých zásuvek. Do nových skříní byly umístěny také části souborů kordulek a sukní a velké kartony s našitou výšivkou řady D.

V současné době lze označit depozitář textilu z hlediska úložných prostor za nedostačující. Kapacita skříní i zásuvkových systémů byla zcela naplněna a v podstatě neumožňuje další nárůst sbírek. Rovněž rozměry některých skříní již nevyhovují moderním požadavkům na uložení sbírek. Během let 2006–2007 bude mimo dalších fondů také depozitář textilu přestěhován z hlavní budovy Slováckého muzea do nově zrekonstruovaných prostor v areálu bývalých kasáren v Uherském Hradišti.

Konzervace

Jedna z nejstarších zmínek o ochraně a čištění textilních sbírek Slováckého muza pochází z roku 1936. Jednalo se především o praní a údržbu krojových součástek, které měly sloužit výstavním účelům. Protože muzeum nemělo v té době finanční prostředky na zaměstnání pracovní síly, která by čištění a údržbu jak textilií, případně i předmětů z jiných materiálů prováděla, pomáhali tehdejší zaměstnancům i jejich rodinní příslušníci. První údržbu krojů prováděla třeba i manželka tehdejšího kustoda národopisných sbírek Františka Jilíka.⁷

Také v následujících letech byla ochrana sbírek zaměřena především na udržování a čištění vystavených krojů. V souvislosti s nástupem Antonína Václavíka se sbírky začaly ve větší míře třídit a zapisovat do přírůstkových knih. Zapsané textilie byly čištěny a ukládány do skříní nebo vitrín.⁸ Muzeum však stále nedisponovalo pracovníkem, který by prošel odborným školením a věnoval se pouze konzervaci, čištění a zabezpečení sbírek před nepříznivým klimatem a škůdci, proto nebyla ochrana sbírkových předmětů dostatečná a v největší míře trpěl zvláště textil.

Teprve v 50. letech 20. století se začala věnovat větší pozornost účinné ochraně muzejních sbírek. Jeden z muzejních pracovníků, dr. Josef Hubáček v letech 1953 a 1954 absolvoval kurzy pro konzervátory a nové poznatky záhy aplikoval v praxi. Byla zakoupena dezinfekční bedna pro dezinfekci textilu a drobných předmětů. Vzhledem k tomu, že se nevedly o konzervaci a údržbě předmětů žádné záznamy, nemůžeme odhadnout, kolik bylo během 50.–60. let zkonzervováno textilií ani jiných sbírkových předmětů.⁹

Na konci 60. let byli přijati do muzea specializovaní konzervátoři, zřízena konzervační dílna v hlavní budově SM a pro péči o textil byla ustavena zvláštní pracovnice - Doubavka Šotolová. Současně byly zavedeny konzervační karty jednotlivých předmětů. První konzervační karta textilu byla vyhotovena v únoru 1970. To velmi napomohlo další práci konzervátorů, na kartu se psal jak popis a evidenční i přírůstkové číslo předmětu, tak podrobné údaje o úkonech, které konzervátor provedl a jaké technické i chemické prostředky ke konzervaci předmětu použil.

V roce 1978 nastoupila jako nová konzervátorka textilu a zároveň vedoucí konzervačního oddělení Jarmila Frantová, která zde pracuje dodnes. Po odchodu D. Šotolové v roce 1983 se věnuje téměř výhradně práci na textilním materiálu. Od 80. let, kdy byla dokončena konzervace starých muzejních fondů, se provádí průběžná konzervace nově získaných předmětů, které jsou prány, chemicky čištěny, případně doplňovány a restaurovány. Z depozitáře se pro rekonzervaci vybírají pouze krojové součástky určené pro krátkodobé výstavy a zápůjčky nebo takové, jejichž stav to nutně potřebuje. Mimo to probíhá také údržba krojů a krojových součástek instalovaných ve stále národopisné expozici Slovácko. Poslední taková repase byla provedena v roce 2002. Při ní byly veškeré textilie vyprány, upraveny a znovu instalovány do původní podoby. Pracovníci konzervačního oddělení dohlížejí na stav předmětů uložených v depozitáři, a provádějí nezbytnou preventivní ochranu proti škůdcům. K takové ochraně

1. Mařatický rekonstruovaný kroj pro soubor Hradišťánek. Foto L. Chvalkovský 1993.

2. Rekonstruovaný kroj z Kunovic. Soubor Kunovjan. Foto M. Potyka 2004.

patří zejména pravidelné umísťování a výměna protimolových přípravků v prostorách de-
pozitáře i v jednotlivých skříních.

Konzervátoři navštěvují pravidelně semináře i odborná školení, kde se dozvídají o nových
postupech a prostředcích v konzervaci a restaurování. Za poslední desetiletí se poznatky
z oblasti údržby a péče o textilní materiál značně rozšířily a prohloubily. To umožňuje
přístupovat ke konzervaci textilu novými metodami a postupy, které prodlouží životnost
materiálu a zachovají jeho výpovědní hodnotu i do budoucna. Nedílnou součástí konzer-
vátorské práce je dnes již také systematické pořizování fotodokumentace textilií před i po
konzervaci, které je od roku 2002 prováděno digitální technologií s okamžitou možností
uložení snímků ke konzervačním kartám a digitalizace původních konzervačních karet.

VYUŽITÍ TEXTILNÍ SBÍRKY

Prezentace textilní sbírky

Jedním z nejdůležitějších úkolů muzea jako kulturně osvětové instituce není pouze sbír-
kové předměty shromažďovat a uchovávat, ale také umožnit jejich zpřístupnění veřejnosti.
Nejběžnější formou je realizování výstav.

Jak již bylo uvedeno nejstarším zpřístupněním národopisných sbírek s velkou převahou
výšivek a krojového materiálu byla expozice při otevření muzea v červnu 1914. Z celkového
počtu 4 147 vystavených předmětů představovaly 1848 kusů výšivky z různých částí oděvu,
tak jak je sbíral F. Kretz.¹⁰ Výšivky a krojové součásti byly instalovány ve dvou velkých
místnostech, se kterými sousedil sál s vystavenou keramikou. Vzhledem k tomu, že původní
expozice, představující základ textilního fondu muzea vycházela ze sběrů F. Kretze, neobsa-
hovala ve větší míře krojové součástky. Kompletní kroje nebyly zastoupeny vůbec.

Jinak tomu bylo v expozici při druhém otevření muzea již v budově ve Smetanových
sadech 15. srpna 1931. Jako součást národopisných sbírek byly vystaveny výšivky a krojové
součástky, získané během 20. let 20. století Františkem Jilíkem. Kroje byly prezentovány
podle rozdělení do krojových okrsků. Nejvíce krojových součástek a také kompletních krojů,
instalovaných na figurínách, pocházelo z blízkého okolí Uherského Hradiště.¹¹ Úplných
krojů bylo vystaveno pět: kunovický, uherskohradištský, uherskoostrožský, buchlovický
a také slovenský kroj z oblasti Trnavy. Dále bylo vystaveno 41 různých dýnek čepců a čepců,
vyšívání z koutních a úvodních plchet a úvazy tureckých šátků i šatek.

Nově byly národopisné sbírky instalovány a při příležitosti pořádání výstavy Slovácka
v roce 1937 také doplněny. Národopisné sbírky byly umístěny již v nových výstavních
sálech, které přibýly přestavbou původní budovy, navrženou architektem Bohuslavem
Fuchsem. Ve velkém sále v prvním patře budovy byly vystaveny celé kroje na figurínách
i krojové součástky, někdy i spolu s keramikou ve velkých prosklených vitrínách. Podél zdí
byly za sklem prezentovány ústřížky výšivek různých vzorů a barevností. Hojně byly opět
zastoupeny šatky i středy úvodnic a ukázky úvazů tureckých šátků. Kromě výstavního sálu
s prosklenými vitrínami byla v prvním patře zařízena ještě „slovácká jizba“ ukazující vnitřní
vybavení světnice selského stavení.

Po uzavření muzea v roce 1944 byly národopisné sbírky znovu zpřístupněny veřejnosti
v roce 1946. Nastěhovaly se zpět do velkého sálu v prvním patře budovy a byly zde instalo-
vány především páry v celých krojích z krojově nejvýraznějších oblastí. Během padesátých
let pak byla tato expozice doplňována a udržována.

Nový způsob prezentace textilního materiálu přinesla instalace národopisných sbírek ve
výstavě *Lidová umělecká výroba* v roce 1964 (J. Jančář),¹² ve které byly představeny ukázky
různých druhů výšivek uplatněných na lidovém oděvu i bytových a obřadních textiliích. Textil
byl umístěn v nových prosklených kójích a doplněn fotografickou dokumentací s ukázkou
využití výšivky na lidovém oděvu.

Na tento způsob prezentace textilních sbírek navázala v roce 1966 konaná výstava *Lidový
textil na Slovácku* (J. Pešek),¹³ kde výšivku doplňovaly tkaniny a jednotlivé krojové součástky
v několika vývojových variantách.

V roce 1968 byla uskutečněna výstava z fondu Slovákckého muzea instalovaná v zahraničí. Jednalo se o výstavu *Lidové umění moravskoslovenského pomezí* (J. Jančář) probíhající v Bukurešti v Rumunsku a její součástí byla také ukázka výšivek z Kopanic a Hornáčka. V dalším roce ji měli možnost shlédnout také návštěvníci ve SM, kam se z Rumunsku přesunula. Obdobně koncipovaná byla také další výstava instalovaná v roce 1971 v zahraničí (J. Pešek).¹⁴ Výstava s názvem *Lidové umění na Moravě* proběhla v Sofii v Bulharsku, a kromě keramiky, ukázky výtvarného projevu na malovaných truhlách a obrázcích na skle, představovala také nejvýraznější způsoby vyšívání uplatněné ve výzdobě lidového oděvu na celém Slovácku.

Na začátku roku 1972 se uskutečnila krátkodobá výstava o způsobu výroby modrotisku, jeho užití v lidovém oděvu, vývoji vzorů modrotiskových forem a nové produkci modrotiskových látek vyráběných dílnami ÚLUV. Ve výstavě pod názvem *Modrotisk včera a dnes* byly použity ze sbírek SM především různé vzory vyvazovaných modrotiskových zástěr z Kyjovska, staré přední fěrtušky ze Strání a Uherskobrodsko, šité ze dvou půlek spojených *mřežkou* a také mladší typy zadních sukni z Hornáčka. Ve sbírkách Slovákckého muzea jsou uloženy i vzory látek vyráběných v 60.–70. letech 20. století v ÚLUV ve Strážnici, které byly v rámci této expozice také vystaveny.

V říjnu 1972 byla otevřena stálá expozice s názvem *Slovácko*,¹⁵ která se nachází v prvním patře budovy SM dodnes. Scénář k expozici vytvořil kolektiv autorů ve složení PhDr. Josef Beneš, CSc., univ. doc. PhDr. Ludvík Kunz, CSc. a prom. hist. Josef Pešek, tehdy již ve funkci ředitele SM. Autorem architektonického řešení byl ing. arch. Josef Václavíček a po výtvarné stránce se na řešení expozice podílel akad. malíř Bohumil Flejšar. Vlastní instalaci provádělo již od konce roku 1971 Výstavnictví n. p. Praha.

Autoři rozčlenili expozici do pěti základních okruhů. Vstupní část je věnována historicko-spoolečenskému vývoji, v jakém se utvářel způsob života lidí na jihovýchodní Moravě. Ve druhém okruhu je znázorněn život na vesnici v rámci výročních zvyků, jak probíhal od konce masopustního období až po hospodářský konec roku, představovaný vinobraním a slavností hodů. V dalším okruhu jsou umístěny ukázky nejvýraznějších typů lidového oděvu na Slovácku. Výběr krojů a vystavených krojových součástí i výšivek a krajek byl volen tak, aby ukázal variabilitu druhů a typů krojů. V největší míře jsou prezentovány kroje obřadní a slavnostní, nechybí však také oděvy polosváteční i pracovní, v letní i zimní variantě. Fotografická dokumentace přibližuje tradiční sídlo a dům a lidové výtvarné umění v podobě dřevorezby, lidového nábytku a keramické výrobky spojují jednotlivé části expozice do kompaktního celku.

V minulosti se při vystavování textilií a lidového oděvu poněkud opomíjel nebo zatlačoval do pozadí okruh všedního a pracovního kroje. Tomuto nejčastěji nošenému druhu

3. Rekonstruovaný kroj z Ostrožské Lhoty. Soubor Háječek. Foto L. Chvalkovský 2005.

kroje byla věnována samostatná výstava v roce 1976 pod názvem *Pracovní oděv Slovácka* (L. Tarcalová),¹⁶ ve které byly využity starší krojové součástky, jako konopné košile a kalhoty, i ženské konopné fěrtochy a všední tiskové zástěry. Výstava prezentovala pracovní oděv převážně v zemědělství zaměstnaného obyvatelstva na Slovácku a dovedla ho ve vývoji až do 70. let 20. století.

Oblečení všední i sváteční, i oděvní doplňky kroje dětí byly prezentovány také jako součást výstavy pod názvem *Dítě v lidové tradici a současnosti lidu na Slovácku* (L. Tarcalová a kol.),¹⁷ probíhající v roce 1979. Celé oděvy i oděvní součástky z krojově nejvýraznějších oblastí Slovácka zde byly ukázány nejen v trojrozměrné podobě, ale způsob jejich nošení k různým příležitostem byl kromě textové části výstavy zachycen i v četných fotografiích z terénu, převážně ze 20.–30. let 20. století.

V roce 1980 proběhla ve Slováckém muzeu také výstava výšivek nezaměřená pouze na oblast Slovácka, ale na celou Moravu. Vycházela ze zpracování *lidové výšivky na Moravě*, publikované v roce 1975 Miroslavou Ludvíkovou,¹⁸ která byla také autorkou stejnojmenné výstavy. Byly v ní prezentovány sbírky Moravského zemského muzea v Brně a materiálem ze Slovácka ji doplnily výšivky z fondu Slováckého muzea. V roce 1982 se mohla s výšivkami ze sbírek Slováckého muzea seznámit také široká veřejnost v Praze, kde proběhla výstava pod názvem *Výšivky od Buchlova a Javořiny* (J. Beneš). Problematice psaného lidového projevu na různých materiálech, na dřevu, keramice, sklu, kovu, kraslicích, ale také kůži a textilu, byla věnována výstava *Malované slovo*, která byla realizována v prostorách galerie Slováckého muzea v roce 1987 (L. Tarcalová).¹⁹ Na osmdesát kusů výšivek, textilií a krojovaných součástek bylo také obsahem výstavy *Lidové umění na Slovácku a současnost*, která proběhla v roce 2000 v rakouském Gross Schweinbartu (R. Habartová).

V 90. letech minulého století byly sbírkové předměty z textilního fondu Slováckého muzea prezentovány jako organická součást komplexně pojatých výstav, které vycházely z terénního výzkumu zachování konkrétních výročních obyčejů na Slovácku. K takovým patřily mimo jiné výstavy *Ten vánoční čas* (L. Tarcalová, 1992), *Masky jarního novoročí* (L. Tarcalová, 1994) a *Vzácný pane hospodáři* (L. Tarcalová, 1999). Údržbě oděvů v minulém a předminulém století byla věnována výstava *Velké prádlo – aneb jak praly a žehlily naše babičky* (R. Habartová, 1999) a zpracování lnu a konopí, jako základních surovin pro výrobu plátna na oděvní součástky, prezentovala výstava *Len na košule, konopje na gatě* (B. Petráková, R. Habartová, 2000). Velmi úzce byla zaměřena výstava *Klobúček s pérkama, věneček s pantlami* (L. Tarcalová, 2004), která představila ve značném rozsahu problematiku úpravy, pokrývek hlavy a vázání šátku v tradičním oděvu na Uherskohradištsku, a to konkrétně ve čtyřech krojových okresech – hradištském, kunovickém, ostrožském a buchlovickém. Každý z uvedených regionálních typů byl prezentován jak mužskými, tak ženskými pokrývkami hlavy s použitím všech jejich známých vývojových fází v závislosti na příležitosti i společenském postavení nositelů. Komplexně a vyčerpávajícím způsobem pojatá výstava byla založena na trojrozměrném materiálu téměř bez výjimky pocházejícím ze sbírek Slováckého muzea a doplněna o dobové fotografie, zasazující pokrývku hlavy do kontextu celého oděvu. Šátky, šatky, čepení i kloubouky doprovázely charakteristické krojové součástky upozorňující na funkci pokrývky hlavy a celého oděvu ve společnosti.²⁰

Další možnosti využití textilní sbírky

Kromě výstavních účelů je textilní fond SM přístupný také badatelům se zájmem o lidovou výšivku nebo vývoj lidového oděvu v dané oblasti na Slovácku. Bohatostí vývojových variant krojových součástek je to umožněno především v kroji uherskohradištském, kunovickém a uherskoostrožském.

Vzhledem k rozsáhlému zastoupení výšivky na různých částech oděvu, s velkou variabilitou vzorů, barev i technik vyšití, sloužily některé části již v minulosti k vědeckému zpracování vývoje výšivek v určitých oblastech. Nejvýrazněji se touto otázkou zabývala v minulosti Miroslava Ludvíková,²¹ která při vědecké práci vycházela zejména z materiálů sbírkového

fondy Moravského zemského muzea v Brně a také ze sbírek Slováckého muzea. V tomto ohledu se rozvinula v 70.–80. letech 20. století vzájemná dobrá spolupráce, která napomohla nejen vědeckému zpracování a publikování problematiky vývoje a regionálních odlišností lidové výšivky na Moravě, ale byla přínosná i pro katalogizaci některých sbírkových předmětů v textilní sbírce. Díky srovnávací analýze a hlubokému studiu mohly být některé výšivky přesně lokalizovány nebo konkrétně časově zařazeny. Navíc byla M. Ludvíková od 80. let členkou poradního sboru pro sbírkotvornou činnost ve Slováckém muzeu, kde se orientovala zejména na textil.

Během 70. let 20. století se objevily také další možnosti využití textilního fondu Slováckého muzea. Staly se jimi rekonstrukce starších krojových variant, které si vyžadovaly jevištní zpracování folklorního materiálu regionálními soubory písní a tanců. Nové kroje se nechávaly šít většinou v textilním družstvu SLOVAC v Uh. Hradišti, které vlastnilo sice svoji dokumentaci krojů vytvořenou v 60. letech, avšak přesnější ztvárnění návrhu starších typů kroje si vyžadovalo odborné pomoci pracovníků Slováckého muzea, kde se na problematiku lidového oděvu na Slovácku specializuje již od r. 1971 Ludmila Tarcalová. Podle starých krojových součástek, uložených ve sbírkách Slováckého muzea, byl například rekonstruován kroj z luhačovického Zálesí z první poloviny 19. století, určený pro soubor Hradišťan. Stejně tak byl vytvořen návrh, podle kterého byly ušity ženské kroje z Kunovic z konce 19. století pro soubor Kunovjan. Z materiálů textilní sbírky SM také vycházel ženský kroj pro soubor Háječek v Ostrožské Lhotě, který zhruba odpovídal svátečnímu kroji na Uherskoostrožsku kolem poloviny 19. století. Mezi další zdařilé rekonstrukce patří bílovický kroj souboru Hradišťan, kopaničářské kroje ve dvou variantách pro soubory Hradišťan a Kunovjan, milotický kroj pro Kunovjan. Dále stará varianta popovického kroje pro Dolinu ze Starého Města, mařatický kroj pro dětský soubor Hradišťánek.

Ojedinělým počinem v tomto směru byla snaha představitelů obce Velehrad o obnovení tamního kroje, který zcela zanikl koncem 19. století. L. Tarcalová při jeho rekonstrukci vycházela jak z materiálů v textilní sbírce, tak z dobových fotografií, pohlednic, ilustrací a popisů. Výsledkem bylo vytvoření tří druhů kroje vždy v provedení mužském a ženském. Jednalo se o kroje polosváteční, sváteční pro svobodné a sváteční zimní kroje manželského páru. Vyjimečným na celé věci bylo také to, že se ani ve výšivkách nejedná o stylizování motivů, nejsou používány náhražky, ale jednotlivé části zhotovovali jedni z posledních krojových krejčí, švadlen a vyšivaček na Slovácku. Svým charakterem se proto odlišují od oděvů určených pro soubory, které musely být upraveny pro potřeby jevištního vystupování a častou údržbu.

Nutno podotknout, že v možnostech rekonstrukce starších variant lidového oděvu i vědeckého zpracování vývoje kroje na Slovácku nejsou možnosti textilní sbírky Slováckého muzea zdaleka vyčerpány.

4. Velehradský kroj představený na slavnosti znovuoobnovení velehradského kroje v r. 2001.

Vědecké zpracování textilní sbírky

Doposud byla textilní sbírka Slovákého muzea zpracovávána převážně ve dvou rovinách. Byly to jednak souhrnné zprávy zachycující vývoj muzejní činnosti a práci se sbírkami. Druhým způsobem jsou hlubší rozbory a analýzy jednotlivých jejích částí.

Počátky vzniku textilní sbírky jsou zachyceny v rámci publikovaných článků o založení a vývoji SM.²² Objevují se zde útržkovité informace o větších přírůstcích do sbírek během 60. let 20. století, kdy docházelo k rušení malých lokálních muzeí, údaje o začátku evidence sbírek i o prvních inventurách v 60. letech. Všichni autoři souhrnných článků pracovali s muzejním archivním materiálem. Díky tomu se v těchto statích objevují také informace o prvním uložení, instalaci a třídění textilního materiálu.

Během 80. let 20. století začaly pracovnice etnografického oddělení zpracovávat postupně jednotlivé části textilního fondu a výsledky publikovat ve sborníku Slovácko, vydávaném již od roku 1959. Jako první byla v roce 1984 analyzována kolekce dýnek ženských čepců z poloviny 19. století, pocházející z nejstarších muzejních sběrů shromážděných Františkem Kretzem.²³

Do širší souvislosti bylo uvedeno šití, způsob nošení a ukládání i čištění haleny, jako svrchní oděvní součástky článkem v roce 1987.²⁴ Na příkladu souboru halen obsažených v textilní sbírce SM, rozvinuly autorky především pojednání o způsobu výzdoby a jejich krajové odlišnosti.

Již následujícího roku přistoupily pracovnice oddělení také ke zpracování kolekcí úvodních plchet a šatek i šátků v textilním fondu SM. Úvodní plachty, respektive jejich středové pásy zastoupené ve sbírkách SM podávají poměrně dostatečný materiál k nastínění vývoje této obrádné textilie ve většině oblastí na Slovácku.²⁵ Detailně jsou analyzovány také starší i mladší pokrývky hlavy žen ve formě šatek, tureckých i lipských šátků, až po nejmladší šátky plyšové, kašmírové a plátěné, potištěné drobným vzorkem.²⁶

Pracovnice etnografického oddělení navázaly na předchozí články zpracováním souborů, tentokrát koutních plchet²⁷ a šátečků, jako doplňků svátečního oděvu ženského i mužského, které se nosily na většině Slovácka především v zástříhu nohavic, za pasem nebo do ruky ke kancionálu.²⁸ Zpracována byla také kolekce mužských i ženských kordulek z Uherskohradištska.²⁹

Dosavadní zhodnocení jednotlivých částí textilní sbírky doplňují analýzy fondu obuvi,³⁰ zpracované v širším rozsahu a v kontextu jejich úlohy v lidovém oděvu na Slovácku. Tyto stati byly základem odborných referátů, které odezněly na mezinárodních konferencích o obuvi, pořádaných Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Referáty se staly také součástí sborníku z těchto setkání.

Na počátku 90. let 20. století si národopisná veřejnost připomínala sté výročí narození Antonína Václavíka. Při této příležitosti vyšel ve sborníku Slovácko článek hodnotící jeho odbornou i vědeckovýzkumnou činnost jako prvního odborného pracovníka Slovákého muzea, který zde působil v letech 1940–1944 a mimo jiné se zasloužil o rozšíření sbírky textilu především o materiál z oblasti luhačovického Zálesí. V této stati jsou také uvedeny konkrétní předměty, jejichž získání do sbírek A. Václavík za dobu svého zdejšího působení zprostředkoval.³¹ Výšivky ze sbírek Slovákého muzea využil A. Václavík v souhrnné publikaci o lidovém umění a tkaninách, která vyšla v roce 1956 v Praze, ale pouze v německém jazyce pod názvem *Volkskunst und Gewäbe*. Mimo textovou část poukazující na uměleckou hodnotu barevnosti a ornamentiky výšivek na krojích a lidových textilií v Čechách, na Moravě i na Slovensku, obsahuje rozsáhlá publikace četné fotografické reprodukce sbírkových předmětů. V případě materiálu z oblasti Slovácka se jedná převážně o výřezovou výšivku z rukávců, košil, dýnek čepců a sukní.³²

Kromě analytických pojednání o jednotlivých částech fondu, pracovala s textilní sbírkou Slovákého muzea zejména Miroslava Ludvíková, která se v rámci svého zájmu o lidovou výšivku věnovala především souboru koutních plchet a výšivce na Podluží.³³ Výsledky svého studia a mnohaletých zkušeností i hlubokých znalostí materiálu ze Slovácka zhodnotila v mnoha odborných statích a také knižních publikacích věnovaných lidové výšivce.³⁴

Závěrem

První podněty k zakládání soukromých a muzejních sbírek na Slovácku vzešly, stejně jako na většině území Čech a Moravy, ze zvýšené pozornosti věnované lidové kultuře v době příprav Národopisné výstavy československé v Praze v roce 1895. Na Uherskohradištsku začal národopisný materiál, především keramiku a výšivky, shromažďovat jako první František Kretz, učitel v Kunovicích a pozdější ředitel Slováckého muzea, o jehož zřízení se významnou měrou zasloužil. Jeho sběry se staly základem muzea, otevřeného v roce 1914.

Ve 20.–30. letech 20. století zastával funkci kustoda národopisných sbírek František Jilík, profesor na uherskohradištském gymnáziu, který se mimo jiné zasadil o rozmnožení sbírek o úplné kroje z okolí Uherského Hradiště, zpřístupněné veřejnosti již v nově získané budově ve Smetanových sadech. Po celou dobu svého působení ve Slováckém muzeu se F. Jilík snažil získat do sbírek kompletní lidové oděvy ze všech krojově vyhraněných oblastí Slovácka a udržel tak původní záměr, aby muzeum v Uherském Hradišti nemělo úzce lokální charakter, nýbrž svou oblastí zájmu postihovalo celou národopisnou oblast Slovácka.

Na vědecký základ se dostalo shromažďování a práce se sbírkami po nástupu Antonína Václavíka na místo prvního vědeckého národopisného pracovníka v roce 1940. Ten vypracoval novou sbírkotvornou koncepci, kterou obecně shrnul v brožurce *Zrnko k zrnečku*, a textilní fond rozšířil především o materiál z luhačovického Zálesí.

V době působení Josefa Jančáře, nejprve jako odborného pracovníka a od roku 1964 také jako ředitele, se na základě nové koncepce muzejní práce rozvíjí především cílevědomá sbírkotvorná, výzkumná i výstavní činnost. Během 60. let 20. století se podařilo vyřešit problém depozitářů a zejména textilní sbírku uspořádat, zaevidovat a postupně zkonzervovat. V šedesátých letech se textilní fond muzea rozrostl o sbírky postupně rušených menších muzeí ve Velké nad Veličkou, Halenkovicích a také o sbírky Okresního muzea v Hodoníně a přejaty byly součásti lidového oděvu ze Slovenského národního muzea v Bratislavě, náležející do sběrné oblasti Slováckého muzea. Díky rozsáhlé akci s výzvou k Místním národním výborům v roce 1967 se podařilo získat do sbírek přes dvacet kompletních krojů a značné množství textilního materiálu přinesl také sběr etnografického materiálu, organizovaný muzeem v říjnu 1968.

Pracovníkům se podařilo získat do fondu muzea také výrazné kolekce lidového textilu od potomků sběratelů Josefa Stancla a Josefa Zemka, které vznikaly zároveň se sběry Františka Kretze na přelomu 19. a 20. století. V dalším období se akviziční politika v oblasti lidového textilu zaměřila především na všední a pracovní oděv, bytový textil a doplňování celých krojů z oblastí dosud nedostatečně zastoupených ve fondu muzea.

V 70. letech bylo provedeno uložení textilní sbírky do vyhovujících prostor v depozitáři v přízemí hlavní budovy muzea ve Smetanových sadech. Textilie byly rozděleny podle typu do 25 hlavních okruhů, ve kterých figuruje 14 podskupin. Okruhy jsou označeny písmeny A–Z a pod tímto označením, doplněným pořadovým číslem, jsou sbírkové předměty také uloženy.

V současné době obsahuje fond textilu Slováckého muzea více než 20 000 sbírkových předmětů, v největší části pocházejících z Uherskohradištska, Uherskobrodsko, Uherskoostrozka a Hornácka. Od začátku své činnosti se při utváření textilní sbírky orientuje muzeum na celou oblast Slovácka a při třídění krojového materiálu vychází ze základního dělení krojových oblastí na Slovácku provedené Josefem Klvaňou již na začátku 20. století. V zásadě lze z tohoto rozdělení stále vycházet s přihlédnutím k vývoji, který lidový oděv za posledních bezmála sto let prodělal. Hranice některých krojových okrsků se posunuly, nebo v nich kraj zcela zanikl. Již během první čtvrtiny 20. století vymizely kroje z oblasti nazvané J. Klvaňou jako Slavicko-Bojkovicko, severokyjovský kraj se posunul až do bývalé oblasti osvětimansko-domanínské a kraj z Podluží silně ovlivnil oblast kroje mutěnicko-hovoranského.

Velkou část textilní sbírky tvoří výšivky uplatňované na různých částech oděvu a by-

tového textilu, které pocházejí z kolekcí sběratelů působících na přelomu 19. a 20. století, které lidový oděv zajímal především z hlediska výtvarného. Ještě ve 20. letech se pracovníci působící v muzeu zaměřili na shromažďování starších i současných krojových součástek a celých krojů, takže především z oblasti Uherskohradištska poskytuje textilní sbírka poměrně dobrý obraz vývoje lidového oděvu od poloviny 19. století až do současnosti. Materiál ze sbírkového fondu je často využíván při rekonstrukci starých variant krojů, určených pro potřeby souborů písní a tanců i prezentován na výstavách.

Obsáhlá a v mnoha směrech jedinečná kolekce textilií v národopisných sbírkách Slovákého muzea v Uherském Hradišti je z hlediska své historie, obsahu i dokumentace nezastupitelným pramenem ke studiu lidového oděvu i bytových textilií na Slovácku. Její utváření a rozšiřování má za cíl vytvořit celistvý obraz všech druhů i typů lidového oděvu na celém území Slovácka. Systematická práce s textilním fondem ve formě evidence, katalogizace, konzervace a dokumentace umožňuje vysledovat „bílá místa“, na která se v příštích letech své akviziční činnosti Slovákého muzeum zaměří. Je třeba vyzdvihnout také skutečnost, že textilní sbírka není nehybným mrtvým fondem, ale každoročně jsou sbírkové předměty mnohokrát využity ve výstavách, ke studijním a badatelským účelům odborných pracovníků i studentů a některé její části se již také v minulosti dočkaly hlubší analýzy, zpracování a publikování jejich výsledků v odborném tisku. Právě díky provázání a mnohostranné péči minulých i současných pracovníků Slovákého muzea lze právem zařadit tuto textilní sbírku mezi jednu z nejobsáhlejších a vyjimečných muzejních sbírek.

Poznámky:

- 1 K o n d r o v á, M.: *Textilní sbírka Slovákého muzea v Uherském Hradišti a její utváření*. Slovákco 45, 2003, s. 9–25. K o n d r o v á, M.: *Typologie textilní sbírky Slovákého muzea v Uherském Hradišti a její vyhodnocení*. Slovákco 46, 2004, s. 9–45.
- 2 *Národopisné hnutí na Hradištsku v letech 1885–1915*. Slovákco 27, 1985, s. 53–55.
- 3 K o n d r o v á, M.: *Textilní sbírka Slovákého muzea v Uherském Hradišti a její utváření*. Slovákco 45, 2003, s. 12.
- 4 P e š e k, J.: *Národopisné sbírky Slovákého muzea v Uh. Hradišti*. Slovákco 12–13, 1970–1971, s. 94.
- 5 Zpráva o činnosti etnografického oddělení SM za rok 1973. Zprávy o činnosti etnografického oddělení 1973–1989. ASM, inv. č. 535, karton 63.
- 6 K o n d r o v á, M.: *Typologie textilní sbírky Slovákého muzea v Uherském Hradišti a její vyhodnocení*. Slovákco 46, 2004, s. 9–45.
- 7 Zpráva o činnosti muzea za rok 1936. Zprávy o činnosti muzea. ASM, inv. č. 135, karton 24.
- 8 Výroční zpráva A. Václavíka z roku 1940. Zprávy o činnosti muzea. ASM, inv. č. 135, karton 24.
- 9 *Konzervace*. Slovákco 27, 1985, s. 93.
- 10 J a n č á ř, J.: *Slovákco muzeum v letech 1914–1964*. Slovákco 16, 1964, s. 9–32.
- 11 *Národopis v nově otevřeném Slovákém muzeu*. Slovákco 27, 1985, s. 55–56.
- 12 K výstavě byl vydán katalog: *Lidová umělecká výroba*. Uh. Hradiště 1964, 4 s.
- 13 K výstavě byl vydán katalog: *Lidový textil na Slovácku*. Uh. Hradiště 1966, nestr.
- 14 K výstavě byl vydán katalog: *Výstava Lidového umění na moravskoslovenském pomezí*. Uh. Hradiště 1969, 4 s.
- 15 K expozici byl vydán katalog: *Slovákco-průvodce národopisnou expozicí*. Uh. Hradiště 1974, 62 s.
- 16 K výstavě byl vydán katalog: *Pracovní oděv Slovácka*. Uh. Hradiště 1976, 24 s.
- 17 K výstavě byl vydán katalog: *Dítě v tradici a současnosti lidu na Slovácku*. Uh. Hradiště 1979, 27 s.
- 18 L u d v í k o v á, M.: *Moravská lidová výšivka*. Malé tisky 18. Brno 1979.
- 19 K výstavě byl vydán katalog: B e n e š, B.: *Malované slovo*. Uh. Hradiště 1987.
- 20 K výstavě byl vydán katalog: T a r c a l o v á, L.: *Klobúček s pérkama, věneček s pantlami*. Úvazy, pokrývky a úpravy hlavy. Uherské Hradiště 2004, 28 s.
- 21 L u d v í k o v á, M.: *Lidová výšivka na Podluží*. Uh. Hradiště 1982. L u d v í k o v á, M.: *Moravská lidová výšivka*. Brno 1986.

- 22 *Etnografie*. Slovácko 27, 1985, s. 53–71. Jančář, J.: *Slovácké muzeum v letech 1914–1964*. Slovácko 16, 1964, s. 9–32. Kolektiv autorů: *Slovácké muzeum Uherské Hradiště*. Uh. Hradiště 2000. s. 9–31. Pešek, J.: *Národopisné sbírky Slováckého muzea v Uh. Hradišti*. Slovácko 12–13, 1970–1971, s. 89–97.
- 23 Tarcalová, L.: *Kretzova sbírka dýnek a čepců ve Slováckém muzeu*. Slovácko 26, 1984, s. 87–93.
- 24 Náplavová, M., Tarcalová, L.: *Halena – nejstarší svrchní soukenný oděv*. Slovácko 29, 1987, s. 69–76.
- 25 Náplavová, M.: *Úvodní plachty ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 30, 1988, s. 83–93.
- 26 Habartová, R.: *Šátky a šatky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 30, 1988, s. 95–111.
- 27 Náplavová, M.: *Koutní plachty ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 31, 1989, s. 61–67.
- 28 Habartová, R.: *Šátečky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 31, 1989, s. 69–78.
- 29 Náplavová, M.: *Mužské vesty z Uherskohradištska ve sbírkách Slováckého muzea*. Slovácko 33–34, 1991–1992, s. 109–115. Tarcalová, L.: *Živůtky ve fondu Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 33–34, 1991–1992, s. 99–103.
- 30 Náplavová, M.: *Krojová obuv ve sbírkách Slováckého muzea*. Slovácko 32, 1990, s. 105–107. Tarcalová, L.: *Čižmy, krojová obuv na Slovácku*. In: *Obuv v historii* 94. Zlín, s. 67–69. Tarcalová, L.: *Obuv ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. In: *Obuv v historii* 97, Zlín, s. 109–113. Tarcalová, L.: *Krojová obuv-součást lidového oděvu*. In: *Obuv v historii* 2000, Zlín, s. 111–113.
- 31 Tarcalová, L.: *Profesor Antonín Václavík a Slovácké muzeum*. Slovácko 33–34, 1991–1992, s. 27–39.
- 32 Václavík, A.: *Volkskunst und Gewebe. Stickereien des tsechischen Volkes*. Prag 1956.
- 33 Ludevíková, M.: *Jihomoravské koutnice*. Slovácko 18–19, 1976–1977, s. 19–48. Ludevíková, M.: *Výšivka na koutnicích na Strážnicku*. *Národopisné aktuality*, 1997, r. 14, č. 4, s. 253–260. Ludevíková, M.: *Jihomoravské koutní plachty s věnečky*. Slovácko 36, 1994, s. 9–17.
- 34 Ludevíková, M.: *Lidová výšivka na Podluží*. Uherské Hradiště 1982. Ludevíková, M.: *Moravská lidová výšivka*. Brno 1986. Ludevíková, M.: *Výšivka na Podluží ve 20. století*. *Časopis moravského musea*, 1981, r. 66, s. Ludevíková, M.: *Křížková výšivka na Moravě*. *Časopis moravského musea*, 1982, r. 67, 221–238.

Mgr. Marta Kondrová (n. 1979) pracuje od roku 2001 na národopisném oddělení Slováckého muzea jako odborný pracovník. Zpracovává sbírkový fond a ve svém odborném zájmu se v současnosti orientuje na lidovou keramiku.

The Textile Collection of the Slovácké Museum – Its Preservation and Utilization

Abstract

In the previous issues of the Slovácko miscellany, we have described the beginnings and formation of the textile collection owned by the Slovácké Museum in Uherské Hradiště. The closing study of this series will outline the beginnings and development of restoration, conservation and search for adequate storage for the textiles. Also, it will evaluate the extent of the textile collection's utilization in exhibitions, specialized publications and reconstructions of folk costumes.

The problematic of the Museum's collections storage has always been related to availability of adequate storage space at the Museum's disposal. In the beginnings of the Museum's activities and after its first opening to the public, the collections were installed in the building of the former Jesuit college in the Masarykovo Square. The textiles represented a majority of items on display. However, until 1959, there was no proper storage space for the textiles, so every installation or display in glass showcases was at the same time storage of a kind. A satisfactory solution to this situation was reached only in the late 1960s and early 1970s, when an independent textile depository was set up on the ground floor of the Museum's main building in the Smetanovy Sady park. At the same time, the textile collection has been sorted according to

a set classification system and materials into groups denoted by the letters A–Y. This system has been in use until the present.

The first mentions of protection and cleaning of the Museum's textile collections come from 1936. At this time, the Museum did not have enough financial resources to hire a specialized employee for conservation, so the textiles meant for display were repaired and washed by the families of the Museum's workers, e.g. the wife of the folklore collection custodian František Jilík. Since the late 1960s, the textile conservation in Slováké Museum is fully professionalized and the conservation events are fully documented. The last technological upgrade was the introduction of digital photo-documentation.

The textile collection of the Slováké Museum has been frequently utilized for exhibitions ever since its beginning in 1914. It has been used to document the history of folklore clothing, for reconstructions of walk-on forms of folklore costumes by the folklore ensembles and also for scientific research. During the 1980s and 1990s, many groups of the collection were analyzed in a series of studies, such as caps and cap crowns, scarves, shawls, smocks, shoes and others. These studies were published by the employees of the Slováké Museum. It is especially thanks to all-round care and dedication of both past and present employees of the Slováké Museum that we can justly consider this one of the largest and most outstanding museum textile collections.

Textiliensammlung des Museums der Mährischen Slowakei – Pflege und Nutzung

Zusammenfassung

In den letzten Jahrgängen des Sammelbandes Mährische Slowakei berichteten wir über Anfänge und Gestaltung der Textiliensammlung des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště. Die Schlussabhandlung schildert Anfänge und Entwicklung der Restaurierung, Konservierung und die Suche nach einer günstigen Aufbewahrung von Textilien. Zugleich beurteilt sie ihr Ausnutzungsmaß in Ausstellungen, wissenschaftlichen Publikationen und bei Rekonstruktionen der Volkskleidung.

Die Problematik der Aufbewahrung von Museensammlungen ist nach wie vor von Räumen abhängig, die dem Museum zur Verfügung stehen. Am Anfang der musealen Tätigkeit und nach der Eröffnung des Museums waren die Sammlungen im Gebäude des ehemaligen Jesuitenkolleg am Masaryk-Platz untergebracht. Die Textilien bildeten einen überwiegenden Teil des ausgestellten Materials. Bis 1959 gab es praktisch keinen Depositar für Textilien, sodass jede Ausstellung in den Glasvitrinen zugleich als Aufbewahrung galt. Erst an der Wende der 60. und 70. Jahre des 20. Jahrhunderts wurde ein selbständiges Textiliendepositar im Erdgeschoss des Hauptgebäudes des Museums der Mährischen Slowakei in Smetanovy sady errichtet und somit wurden die Depositenräume befriedigend gelöst. Zu jener Zeit wurde die Textiliensammlung laut Systematik und Materiale in Bereiche mit der Bezeichnung A–Z aufgeteilt und diese Aufteilung wird bis heute anerkannt und erhalten.

Die ersten Erwähnungen über Schutz und Reinigung der musealen Textiliensammlungen kommen aus dem Jahr 1936. In dieser Zeit hatte das Museum keine Mittel, um eine spezialisierte Kraft anzustellen, und deshalb haben sich um die Trachten (Waschen und Pflege) die Familienmitglieder der Museumsangestellten gekümmert. Außer anderen hatte sich daran auch die Frau des Kustos der ethnografischen Sammlungen František Jilík beteiligt. Seit Ende der sechziger Jahre des 20. Jahrhunderts ist die Konservierung der Textilien im Museum der Mährischen Slowakei völlig professionalisiert, wobei darüber genaue Protokolle geführt werden und ebenso eine neue digitale Fotodokumentation.

Die Textiliensammlung des Museums der Mährischen Slowakei wird seit 1914, als sie entstand, zu Ausstellungszwecken, zur Dokumentation der Entwicklung von Volkskleidung, zu Rekonstruktionen der Bühnenformen der Volkskleidung für Volksensembles und auch zur Forschungsarbeit ausgenutzt. In den 80. und 90. Jahren des vorigen Jahrhunderts wurden in mehreren Studien einige Textilien analysiert, wie z. B. Kappen, Kappenboden, Tücher, Einleitungstücher, Hemden, Schuhwerk u. a. Die veröffentlichten Abhandlungen haben zuständige Expertinnen des Museums für Mährische Slowakei verfasst. Einer verknüpften und vielseitigen Pflege der ehemaligen sowie gegenwärtigen Mitarbeiter des Museums verdankt die Textiliensammlung ihren Wert. Mit Recht zählt sie zu den umfangreichsten und außerordentlichen musealen Sammlungen.